

СОЦІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Встановлено роль та динаміку розвитку туристичної галузі України, розглянуто соціальний туризм як один із важливих чинників розвитку туризму в Україні. Здійснено аналіз переваг та визначено основні перспективи даного виду туризму в Україні.

Аннотация. Определены роль и динамика развития туристической отрасли Украины, рассмотрен социальный туризм как один из важнейших факторов развития туризма в Украине. Осуществлен анализ преимуществ и определены основные перспективы данного вида туризма в Украине.

Annotation. This article defines the role and dynamics of tourism industry in Ukraine, social tourism is considered as one of the important factors in the development of tourism in Ukraine. The analysis of advantages of this type of tourism has been carried out and its prospects in Ukraine have been identified.

Ключові слова: туризм, туристичний потік, соціальний туризм.

На сьогодні туризм увійшов у життя майже третини населення планети. Україна має сприятливі умови для розвитку туристичного бізнесу, адже завдяки багатим природним, історико-культурним, трудовим ресурсам він може претендувати на чільні позиції в економіці держави. З урахуванням багатьох соціальних показників життя населення України розвиток соціального туризму в нашій державі є надзвичайно важливим і актуальним.

Проблеми розвитку соціального туризму та туристичної галузі як у цілому в Україні, так і в окремих регіонах стимулювали підвищення інтересу в дослідженнях провідних вчених та фахівців-практиків, економістів, соціологів: Бейдика О. О. [1], Бойко М. А. [2], Колотухи О. В. [3], Курас І. Ф. [4], Любіцева О. О., Пазенка В. С., проте, незважаючи на чисельність наукових публікацій, залишається ще низка невирішених питань.

Актуальність розгляду даної теми полягає у відсутності достатньої кількості наукового підґрунтя цього виду рекреаційної діяльності, необхідності теоретичних та практичних засад для дослідження, організації та розвитку соціального туризму відповідно до вимог сьогодення, розробки методичних положень та прогнозування розвитку соціального туризму в нашій країні.

Мета дослідження – розглянути та проаналізувати соціальний туризм як один із важливих чинників розвитку туризму в Україні.

Завдання дослідження – проаналізувати сучасний стан туристичного бізнесу в Україні в цілому, в тому числі соціального туризму, визначити основні його недоліки та напрями вдосконалення.

Об'єкт дослідження – суб'єкти соціального туризму. Предмет дослідження – проблеми та перспективи розвитку соціального туризму.

В умовах глобалізації та суспільно-економічної ситуації, яка склалася у світі, туризм розглядається як соціально-культурний феномен, що є одним із вирішальних чинників розвитку суспільства, оскільки туризм є не тільки провідною галуззю економіки країни, а й сферою людської життєдіяльності світоглядного значення.

Зважаючи на реальну ситуацію в економіці та з огляду на місце і роль туризму у світовій економіці, Кабінет Міністрів України 29 квітня 2002 р. затвердив Державну програму розвитку туризму на 2011 – 2022 рр., у якій було надано пріоритет розвитку візного і внутрішнього туризму [5].

Ця державна програма покликана виконувати регіональні програми та програми окремих туристичних центрів. Зростання та розвиток туризму в них узгоджено з такими секторами економіки, як транспорт, будівництво, сільське господарство, торгівля, зв'язок, виробництво товарів широкого вжитку і туристичного призначення.

Досягненням реалізації даної програми розвитку туризму в Україні стало зростання кількості візних туристів порівняно з візними, що призвело до виникнення позитивного балансу міжнародного туризму, забезпечуючи приплив валютних коштів, тобто має місце "чистий експорт" або так званий "невидимий експорт", що є відмінною рисою активного міжнародного туризму [1, с. 52].

За 2000 – 2011 рр. виїзний туристичний потік збільшився з 13,42 млн осіб у 2000 р. до 19,77 млн осіб у 2011 р., тоді як за цей же період візний туристичний потік зріс із 6,43 млн осіб у 2000 р. до 21,42 млн осіб у 2011 р. На рисунку графічно зображено динаміку туристичних потоків в Україні протягом 2002 – 2011 рр.

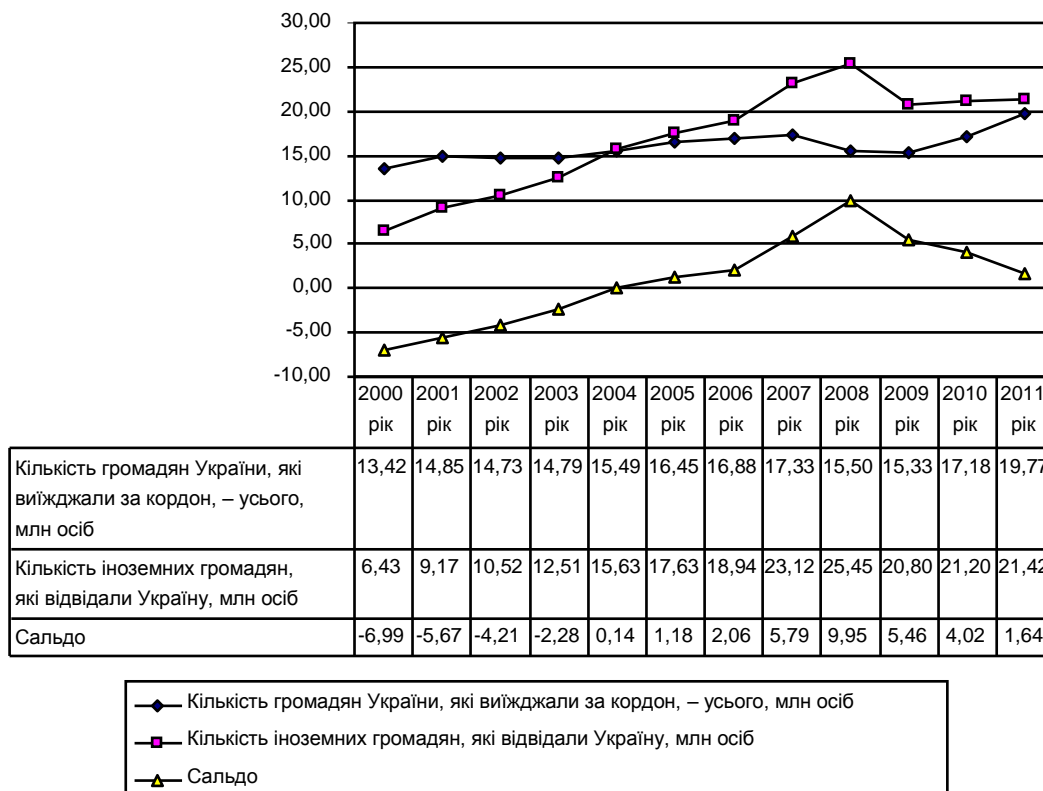

Рис. Динаміка туристичних потоків в Україні за 2000 – 2011 рр. [6]

Під час аналізу та оцінки туристичних потоків було встановлено, що протягом 2000 – 2011 рр. мали місце позитивні тенденції щодо розвитку туризму в Україні, а саме спостерігалось більш стрімке зростання в'їзного туристичного потоку на фоні повільного приросту (в період 2007 – 2008 рр. – поступового скорочення) виїзного туризму, що поступово призвело до створення позитивного сальдо туристичних потоків у 2009 р.

За джерелом фінансування туризм поділяється на комерційний та соціальний. Соціальний туризм покликаний забезпечувати подорожами та соціальним відпочинком менш захищені верстви населення для відновлення працездатності, фізичних і моральних сил. Цей вид туризму частково або повністю фінансується за рахунок різноманітних джерел, завдяки чому в подорож можуть вирушити люди з невисокими доходами.

Кожна людина як біосоціальна істота, яка має свої біологічні потреби, з одного боку, та якій властиво мати свої специфічні потреби, з іншого – виділяється з усієї біосфери, тому потреба у подорожах, оздоровленні та відпочинку – одна із потреб соціуму. Адже під час туристичної подорожі відбувається процес засвоєння індивідом системи знань, норм, цінностей, що дозволяє йому функціонувати як повноправному члену суспільства, який духовно освоює і пізнає культуру світу. Туризм допомагає індивіду або групі засвоювати ціннісні орієнтації і загальні норми поведінки, перетворювати їх на мотиви та діяльнісні принципи соціальної активності. В результаті відбувається інтерналізація особистості [4, с. 115].

Високого розвитку соціальний туризм досяг у радянські часи, коли становив не менше 80 % туристичного обігу, а профспілки покривали 70 % вартості таких подорожей. У сучасній Україні соціальний туризм розвинений не на достатньому рівні, адже пільгові путівки, які фінансуються державою, у мізерній кількості видаються лише ветеранам. Окрім того, наявні деякі пільги для студентів та школярів, а також працюють системи обміну відпочиваючих із зарубіжних країн. Певною мірою соціальний туризм на сьогодні реалізується через систему спеціальних знижок, що надають комерційні туроператори певним групам населення.

Основні принципи соціального туризму були закладені щодо наступних положень:

1. Кожен член суспільства має бути забезпечений відпочинком і оздоровленням шляхом залучення в середовище туризму людей із низьким рівнем доходів.
2. Надання субсидій на туристичні поїздки неможливим громадянам.
3. Безперечна участь державних і суспільних структур у розвитку туризму.

Об'єктами соціального туризму є інваліди, пенсіонери, молодь, школярі, ветерани війни та праці, подорожі яких можуть фінансуватися благодійними організаціями, державними структурами, приватними фірмами, суспільними організаціями та фондами. Дана система є досить привабливою для туристичних фірм й дозволяє реалізувати путівки, які не знайшли своїх власників, зі знижками, а також є вигідною певним категоріям населення. Також прибутки від туризму є додатковим, а іноді мало не єдиним джерелом існування місцевих жителів.

Соціальний туризм в цілому як у світі, так і в Україні має суттєві недоліки. Як правило, цей вид туризму характеризується середньою, навіть низькою якістю обслуговування, недостатнім рівнем освіти персоналу, не досить розвинутою туристичною інфраструктурою.

Для майбутнього України в контексті розвитку туристичної галузі, насамперед соціального напрямку, можна вважати перспективними такі види туризму:

1. Екологічний туризм. Широке розмаїття краєвидів мальовничої природи та української місцевості визначили необхідність створення освітніх екологічних програм для широкого загалу населення, розробки туристських маршрутів для організованих груп заповідними територіями з метою збереження природного середовища.
2. Зелений (сільський) туризм, який сприяє розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах, дає можливість міським мешканцям активно відпочивати в приватних сільських господарствах та зароджує елементи екологічного

виховання, оздоровлення, добровільної участі в деяких видах сільськогосподарських робіт, а жителям сільської місцевості – поліпшити своє матеріальне становище.

3. Дитячий та юнацький туризм, який сприяє відродженню національної свідомості й патріотичного виховання дітей та молоді, покликаний сприяти вихованню та освіті підростаючого покоління засобами туристсько-краєзнавчої діяльності, формуванню всебічно розвиненої особистості.

4. Туризм людей похилого віку (туризм "сеньйорів"), туризм інвалідів, що може відродити національний дух Української держави та забезпечить збереження культурної спадщини для дітей та молоді [2].

Соціальний туризм має деякі переваги та потребує державної підтримки, адже він:

1) реалізує право кожної людини на пересування і відпочинок, а отже, характеризується загальнодоступністю;

2) забезпечує масовість, а також доступність для малозабезпечених верств населення за рахунок нижчої вартості;

3) характеризується привабливістю для людей похилого віку, людей з фізичними вадами;

4) спрямований на підвищення ролі внутрішнього, місцевого туризму, що сприяє розв'язанню проблем регіонального розвитку, місцевих громад, наповненню місцевих бюджетів, створенню нових робочих місць тощо; поповнює бюджети всіх рівнів;

5) породжує культурно-виховну спрямованість, оскільки соціальний туризм є потужним виховним фактором для юнацтва та молоді, сприяє формуванню здорового способу життя, розвитку соціальних контактів, що допомагає в набутті важливого соціального досвіду [3].

Отже, із перерахованих переваг визначено, що соціальний туризм є невід'ємною частиною життя людей у розвитку та вдосконаленні людських взаємин, розвитку людини як соціальної істоти. Для того щоб підтримувати та стимулювати розвиток соціального туризму, необхідно забезпечити наступні вимоги:

не оподатковувати землі, що зайняті об'єктами соціального туризму;

не стягувати під час ліцензування сфери соціального туризму ліцензійний збір;

в системі дитячо-юнацького туризму, туризму людей похилого віку та туризму інвалідів будь-яких послуг податок на додаткову вартість на туристський продукт перетворювати в соціальну туристську ренту, що не підлягає оподаткуванню й повністю спрямовується на підтримку та розвиток соціального туризму;

запровадити безкоштовний (деяким категоріям) та пільговий проїзд для організованих дитячо-юнацьких та студентських туристських груп упродовж усього року;

проводити безкоштовну цільову сертифікацію;

заклади, що готують фахівців соціального туризму, звільнити від податку на майно, податку на утримання житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери;

створити пільгову шкалу оподаткування на послуги, що надаються закладами соціального туризму, із оздоровлення, туристично-екскурсійного обслуговування, виготовлення та прокату туристського спорядження, а також для податків на майно закладів соціального туризму, на утримання об'єктів соціально-культурної сфери;

звільнити від оподаткування добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, в тому числі іноземних, на підтримку соціального туризму;

розробити та затвердити Закон України "Про соціальний туризм", який би задовольняв потреби учнівської та студентської молоді, людей пенсійного віку, інвалідів та інших соціально вразливих верств населення у відпочинку, оздоровленні, пізнанні навколишнього світу.

Становлення туристичного ринку в Україні протягом 2002 – 2011 р. в Україні зумовило швидке насичення ринку туризму, збільшення кількості туристичних фірм, якісних та кількісних показників їхньої діяльності. Туризм перетворюється на процес, у якому людина завдяки організації, прийому, спілкуванню не лише розкривається як особистість, а й збагачується знаннями про інші країни.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розробкою організаційно-економічних складових програм підтримки туристичного бізнесу у соціальному аспекті на державному рівні.

Наук. керівн. Часовнікова Ю. С.

Література: 1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 395 с. 2. Бойко М. Засади формування пріоритетних напрямів туристичної політики України / М. Бойко, Л. Гопкало // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 222–229. 3. Колотуха О. Соціальний туризм в Україні. Проблеми та перспективи розвитку / О. Колотуха // Краєзнавство. Туризм. – 2010. – № 20 (649). – С. 3 – 5. 4. Курас І. Ф. Філософія і туризм / І. Ф. Курас // Філософські нариси туризму : наук. навч. видання. – К. : Укр. центр духовної культури, 2005. – С. 258. 5. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 рр. : Постанова КМУ № 707 від 29 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/707-2011-p> 6. Державна служба статистики України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> 7. Закон України Про туризм: від 15.09.1995 р. № 31 зі змінами та доповненнями від 02.10.12 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>.